Alföldi Imre

Tejfoggal kőbe (7.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár *címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből." A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásipari dolgozó"-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részleteit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.*

Sz. A.

Legkisebb koromból származó emlékfoszlány, 1927 decemberéből, a nemzetközileg is oly nagy port fölvert, hírhedt nagyváradi vasgárdista tüntetés, zavargás, magyar- és zsidóverés. Az történt akkor, hogy a fölheccelt, sovén román diákság bezúzta és összetörte a főbb útvonalak összes nem román boltjának, intézményeinek kirakatait, ablakait, s beverte egyúttal a legendás, hírneves váradi személyiség, Weiszlovits Emil szállodatulajdonos fejét. A pogrom olyan „váratlanul" érte a hatóságokat, hogy Zoli bátyámnak, aki akkor már első elemibe járt, a Jakab Mihály utcai református iskolába, előző nap szólt a tanító nénije, hogy maradjon otthon ő is, meg a többi gyerek is, mert a városban véres zavargások lesznek, és életveszélyes lesz járni az utcán!

A szélsőjobboldali magyar- és zsidóellenes diákmozgalmak hecckampányait évek óta szervezték Romániában, nem 1927-ben kezdődtek, hanem csak akkor érték el Váradot. A terrorcselekmények fő fészke az előző években főleg Jászvásár, a moldvai egyetemi város volt, ahol Cuza professzor és hívei, köztük az akkor még egyetemista Corneliu Zelea Codreanu, a későbbi Vasgárda félelmetesen hírhedt fővezére szervezte a diákzavargásokat, tanárveréseket, nemzetiségellenes tüntetéseket, zsidólincseléseket. A kormány kénytelen volt „a közrend védelmében" több alkalommal is rendőrséget fölvonultatni ellenük, de a cuzistáknak a hatóságok körében ott voltak a bizalmi embereik, így aztán az ellentétek Cuza professzor és a kormány, a cuzisták és a rendőrhatóságok között hamarosan és békésen föloldódtak. Ez megnövelte a bátorságukat, vérszemet kaptak. Születésem körül az ország legtöbb nagyvárosában zajlottak már a soviniszta, antiszemita zavargások, fölvonulások, tömegverekedések, ezeknek az akcióknak rendszerint halálos áldozataik is voltak. Antiszemita proklamációk, programtervezetek hirdették röpcédulákon, mi vár a zsidókra, a bolsevistára, a románság más nemzetiségű belső ellenségeire, hogyha ők átveszik a hatalmat. A felheccelt egyetemista különítmények azzal vádolták az amúgy is, liberális és nemzeti demokrata körökben is

szélsőségesen nacionalista közhangulatban a vitorláját ezzel a széllel feszítő Ion Brătianu miniszterelnököt is, hogy zsidóbérenc, bolsevista, s kiárulja az országot a határai közt élő, Trianon révén idecsatolt idegeneknek.

Szinte lélegzetvételnyi szünet sincs a Cuza–Codreanu-féle fasiszták és az egymást váltogató kormányok közötti harcban. Cuzáék időnként országos diáktalálkozókat szerveztek Románia nagyobb városaiban, ott összejöttek a megyékből a diákküldöttek, a feltüzelt egyetemisták. E találkozókat a kormány minden alkalommal engedélyezte, annak ellenére, hogy a rendőrség és az az állambiztonsági szervek is pontosan tudták: a „diáktalálkozó" csak külső forma és ürügy több tízezer tüntető heccmajszter összecsődítésére, alkalom Cuza professzor és Codreanu híveinek a zavargások kirobbantására, a zsidóverésekre, a magyarok fizikai bántalmazására, az általános nemzetiségellenes uszításokra. S ami a fő: addig se kell tanulni, vizsgázni, felelni – legföljebb a rendőrprefektus néhány formális, ártatlan kérdésére, a sürgős szabadlábra helyezés előtt, azoknak a jegyzőkönyveknek a fölvétele érdekében, amelyek végül a papírkosárba kerülnek.

Érdemes szemügyre venni ebből a szempontból is az 1927. decemberi nagyváradi diákzavargások négy napjának történetét. Az egyik szenvedő fél, az 1958-ban elhunyt hajdani kollégám, Tabéry Géza cikkei, saját családtagjaim visszaemlékezése, valamint a korabeli nagyváradi és más, föllelhető román és magyar lapok híradásai nyomán, viszonylag megbízható képünk lehet az egészről. Annál is inkább belső kényszert érzek, hogy megírjam, amit erről a „diáktalálkozóról" ma tudok, mert – mint apám hátrahagyott jegyzeteiből kiderült –, a pogrom elleni védekezésben ő is szerepet vállalt.

1927. december 4–7. között Nagyvárad került sorra ama romániai nagyvárosok körében, ahová Cuza és hívei összehívták „az ország hazafias román diákságát, hogy megvitassák az ifjúságot érdeklő legfőbb kérdéseket." A soknemzetiségű, zsidók által is nagy számban lakott Váradot szemelték ki a román fasiszta diákszervezetek az újabb országos diáktalálkozó színhelyéül, olyan várost, ahol „rendet kell csinálni és nagytakarítást". A kedélyek felkorbácsolása már hetekkel előbb elkezdődött. Cuza professzor egy naszódi népgyűlésen beszédet mondott, s abban azt állította, hogy a közelmúltban Budapesten járt, ott a *Magyar Ébredők* szervezetével tárgyalást folytatott az együttműködésről. „Az erdélyi magyarok a pesti Ébredők szerint nem fognak az erdélyi zsidókkal tartani, nem kerülnek az uszályukba. A budapesti fajvédők megígérték: ráveszik az Erdélyi Magyar Párt liberális vezetőit is, ne fogadják maguk közé az erdélyi magyar zsidóság képviselőit." Cuza professzor azt is kijelentette, hogy erre neki maga Eckhardt Tibor adott garanciát. (Eckhardt akkoriban ismert magyarországi politikus volt, aki később, a nácibarát idők kezdetén szembefordult a Horthy-kormányzattal, és Amerikába emigrált.) Az erdélyi Országos Magyar Párt vezetői válaszképpen így nyilatkoztak: „Fogalmunk sincs, ki az az Eckhardt Tibor, és az erdélyi Magyar Pártnak nincs semmiféle kapcsolata budapesti politikai körökkel, se jobboldaliakkal, se baloldaliakkal! Cuza professzor nyilatkozata viszont körmönfont módon éppen ezt akarja bizonyítani, hogy aztán a soviniszta diákságot a magyarságra uszíthassa, mint olyan ellenségekre, akik a budapesti kormány, és az ottani politikai körök ügynökei."

Cuza professzor és Corneliu Zelea Codreanu eközben járta az országot, fölkereste az egyetemeket, a diákszervezeteket, és tüzelte az ifjúságot. Fölvette a kapcsolatot a különböző városokban akkortájt alakult jobboldali, fasiszta színezetű vagy bevallot-

tan fasiszta szervezetekkel, a célból, hogy országos, egységes mozgalommá tömörítse őket, illetve bevonja e csoportokat a maga akcióiba. Így léptek kapcsolatba a Nagyváradon szerveződött, Mussolini dicséretét zengő *Acțiunea Românească* (Román Akció) elnevezésű fasiszta egyesület elnökével, bizonyos Ștefan Mărcuș úrral, aki pár éve még Márkus István névre hallgatott, s ekképpen is mutatkozott be. Helyi rendőrprefektus is volt már, egyébiránt rendszeresen színházi és kulturális ügyekkel megbízott megyei főtisztviselő. Pár évvel előbb, 1924-ben Ștefan Mărcuș így indokolta a *Nagyvárad* című napilap munkatársának, miért vállalta el az Acțiunea Românească (AR) elnöki tisztét Váradon: „Az AR nemzeti tömörülés, politikai jelleg nélkül. Célja: a román nemzeti etnikai elem élre állítása kulturális és gazdasági téren, a románság felvilágosítása, hogy kik az ő minden bajának okozói: a zsidók és a kisebbségek. Az AR az intellektuellek forradalma. Magam húsz éve harcolok a román nemzeti célokért, előbb, mint Octavian Goga munkatársa, akkor a bécsi román ifjúság vezetője. Hagyományos harcunk továbbfolytatója tehát az AR.” Az AR vezetőségi tagjai között a húszas évek közepén ott találjuk a váradi román értelmiség neves személyiségeit: dr. Gheorghe Chidioșan orvost, dr. Pop Romulust, dr. Ioan Mateit. Addigi legfőbb haditettük egy heves tiltakozás volt a szovjet kormány „Besszarábiát fenyegető aspirációival szemben”.

Az öt-hat magyar nyelvű váradi újságon kívül megjelenő, akkori egyetlen román nyelvű lap, a *Vestul României* 1924-től kezdve állandóan magyar- és zsidóellenes cikkeket közölt, fölháborodva azon, hogy a nyolcvan százalékban magyar anyanyelvű városi lakosság még mindig többséget alkot, „ebben az ősi román városban”, és folytonos sajtópolémiába keveredett a kisebbség jogaiért harcoló személyiségekkel. Már az év elején egymást érték országszerte a felheccelt sovén román diákság zavargásai. Feltartóztattak, igazoltattak gyanútlan járókelőket, s ha az illető iratainak tanúsága szerint, véletlenül éppen „nem román elem” volt, agyba-főbe verték, majd továbbálltak. Édesapám akkoriban úgy járt be nap nap után a munkahelyére, a főpostára, hogy kabátja zsebében hosszú kés, jókora kalapács, kisebb vasdarab „várta a bevetést”, ha őt is igazoltatnák és letámadnák a lakásunk és az Úri utcai Főposta között lévő Jogakadémia hőzöngő diákjai. A kormány, a rendőrség minden nap ígérte a rendet, a személyi biztonságot, de nem tett semmit ennek érdekében. „És ugyan mire mész öt-hat vadoláh ellen?” – kérdezgette anyám, amikor apám reggelenként zsebbe süllyesztette a munníciót. „Amire, arra! – így apám. – Ingyen nem adom magam! Egy közülük biztosan megvakul, vagy kiverem a fogát! Én tisztességesen letettem az esküt a román királyra, én nem repatriáltam. A postafőnökség szerint jól dolgozom, a munkámra szükség van. Megbecsülnek, tudásomat elismerik, megfizetnek, a munkahelyemen még a román főnököm is magyarul beszél velem! Akkor mit akar ez a csőcselék? Számukra külön alkotmány és külön Nagy Imre postás létezik? Rájuk nem vonatkozik a falra aggatott kucsmás által szentesített törvények sora?!” A „falra aggatott kucsmás” jelző Ferdinánd királyra vonatkozott. Ő ugyan kevéssel előbb elhunyt, a helyét a nőügyei és más izgágaságai miatt a királyi családban kegyvesztetté vált Károly trónörökös helyett háromtagú Régenstanács, illetve formálisan annak fia, a kiskorú Mihály király foglalta el. De 1927-ben még az öreg Ferdinánd arcképe lógott a hivatalok, irodák falán. Lovas szobrát éppen születésem után hat nappal, 1924. november 21-én avatták föl ünnepélyesen a nagyváradi Szent László téren, szemben a Fekete Sas palotával. Magyar zsidó szobrász, Kara Mihály műve volt, és ott állott 1940 őszéig, a város Magyarországhoz való átmeneti visszacsatolásáig.

Fokozta a váradi, 1927. decemberi diákzavargások hevét, hogy Brătianu miniszterelnök napokkal előbb elhunyt. Alkalomként foghatták föl a találkozó szervezői arra, hogy kihasználva a maguk keltette, mennél nagyobb arányú tömeghisztériát, előkészítsék a közhangulatot egy Cuza és Codreanu vezette, szélsőjobboldali kormányzat hatalomra juttatására, és a királykérdés szájuk íze szerinti „rendszerezésére”. A váltakozó összetételű régenstanács működését minden politikai irányzat átmenetinek tekintette.

Pattanásig feszült belpolitikai helyzetben hirdették ki tehát az 1927. december 4–7. között Nagyváradon tartandó Országos Diáktalálkozó programját. Nagy hangsúlyt kapott a hír, hogy ezúttal személyesen vesz részt a találkozón maga Cuza professzor is. A váradi lapok napokkal előbb felhívásokat intéztek a város lakosságához, hogy „felekezetre és nemzetiségre való tekintet nélkül” adjanak szállást(!) a városba érkező több tízezer román egyetemistának. Buzdításul közölgették a szállásadásra „önként” jelentkezett váradi lakosok névsorát és lakcímét. A névsort több évtized múltán áttekintve, tragikomikusnak kell nyilvánítanom sok magyar és zsidó család buzgalmát, hogy „hagyományos váradi, magyaros vendégszeretettel” szállást ajánljon föl azoknak, akik aztán pár nap múlva vagyonára, életére törtek.

A diáktalálkozó meghirdetett előadásain ezúttal nem annyira pedagógiai, mint inkább provokatív célzatú politikai témákat állítottak homloktérbe. Ilyen címeket találunk az előzetes programban: „A románság elnyomatása saját hazájában, idegenek által”, avagy: „A zsidóság szerepe a kommunizmus terjesztésében”. Kezdték összeírni a lakásokat, főként ott, ahol az önkéntes szállásfelajánlás a diákkongresszus résztvevői számára nem járt eredménnyel. A megye és a város vezetőinek nyomására a váradi lapok megnyugtató nyilatkozatokat közöltek, hogy „a lakásösszeírás nem rekvirálás”, csak szállások céljára történő „hivatali kijelölés”. A megnyugtatásokban élen járt egy bizonyos Horváth nevű rendőrigazgató – talán a neve és származása miatt késztették rá. „Mutassa meg a város – fújta a kürtöt a rendőrigazgató –, hogy nálunk hagyományos a vendégszeretet!”

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
Szilágyi Aladár